

NOVI MORFOLOŠKI PRIRUČNIK

(*The Handbook of Morphology*, ed. Andrew Spencer i Arnold M. Zwicky, Blackwell Publishers, Blackwell Handbooks in Linguistics, 2001.)

The Handbook in Morphology jedan je od lingvističkih priručnika objavljenih u seriji *Blackwell Handbooks in Linguistics*, zamišljenoj da izdaje priručnike iz svih značajnijih poddisciplina suvremene lingvistike.

Ova knjiga, prvi put objavljena u mekom izdanju 2001. godine¹, sastavljena je od pet cjelina: 1. Pojave (*The Phenomena*), 2. Morfologija i gramatika (*Morphology and Grammar*), 3. Teorijska pitanja (*Theoretical Issues*), 4. Morfologija u širem smislu (*Morphology in a Wider Setting*), 5. Morfološki nacrti pojedinih jezika (*Morphological Sketches of Individual Languages*). Svaka cjelina sastoji se od više poglavlja različitih autora. Trideset i dva članka sastavilo je trideset i osam autora. Knjige daje iscrpan uvid u trenutačno prisutna teorijska pitanja morfologije s izrazitim naglaskom na generativnim modelima. Osim toga prikazana su i granična područja morfologije i drugih lingvističkih poddisciplina kao što su psiholingvistika, dijakronijska morfologija i morfopragmatika. Budući da su u zadnjem, petom dijelu izloženi nacrti morfologije deset različitih jezika iz deset različitih jezičnih porodica, knjiga je i jedna vrsta tipološkoga priručnika.

S obzirom na to da priručnik ima gotovo 820 stranica, a obuhvaća velik broj članaka nejednake težine, ne mogu svi njezini dijelovi biti prikazani na jednak način, niti mogu svi dijelovi biti izloženi u ovom prikazu. Detaljnije su prikazana prva tri dijela.

Prvi dio knjige *Pojave (The Phenomena)* sastoji se od sedam članaka, tj. poglavlja. U prvom poglavlju *Fleksija (Inflection)* Gregoryja T. Stumpa prvo se objašnjava unutarnja logika fleksije i njezina utemeljenost na pojmu leksema. Popisani su poznati kriteriji koji omogućuju razdvajanje fleksijske od derivacijske morfologije: 1. leksičko

¹ Knjiga je prvi put objavljena 1998. godine (u tvrdom izdanju).

značenje i pripadnost vrsti riječi, 2. sintaktička uvjetovanost ostvarenja leksema kao određene riječi iz paradigme nasuprot sintaktičkoj neuvjetovanosti ostvarenja određenoga tvorbenoga tipa, 3. plodnost fleksije (nasuprot umjerenoj plodnosti derivacije), 4. semantička pravilnost fleksije (derivacija je semantički nepravilnija) i 5. sprječavanje daljnje derivacije s pomoću ostvarene fleksije (ali ne i obratno). Peti je kriterij u temelju *pretpostavke o rascijepljenosti* (*Split Hypothesis*, Perlmutter 1988, Anderson 1982, Thomas-Fliender 1981). Ta pretpostavka predstavlja jedan od mogućih pogleda na unutarne gramatičko ustrojstvo, po kojem se tvorba riječi pripisana leksikonu odvija prije leksičkoga unošenja, dok se pravilna fleksija odvija postsintaktički. Dokazi iz mnogih jezika opovrgnuli su mnoge od gore navedenih kriterija (npr. postoje primjeri gdje je fleksija smještena unutar derivacije, tvorba nove riječi ne uključuje obvezatno promjenu vrste riječi itd.). Unutarnja logika fleksije, kako kaže autor, ni na koji način ne nameće podjelu morfologije u dva dijela. Puno je važnije pitanje, prema njegovu mišljenju, kod kojih neovisnih morfoleksičkih načela zapravo to razlikovanje ima neko značenje. Neki autori (Lieber 1992, Di Sciullo & Williams 1987, Bochner 1992) negiraju razlikovanje fleksijske od derivacijske morfologije budući da i jedna i druga sadrže isti tip operacija: prefiksaciju, sufiksaciju, reduplikaciju i infiksaciju.² U skladu s Aronoffom (Aronoff 1994) autor smatra da derivacija i fleksija nisu vrste morfologije, već različite uporabe morfologije. Rasprava završava pitanjem: pruža li teorija koja uključuje razlikovanje fleksije od derivacije jednostavniju, tj. lakše savladivu gramatiku od teorije koja ne pretpostavlja tu razliku. U drugom dijelu poglavlja pregledno su obrađene funkcija fleksije, fleksijske kategorije i ostvarivanje fleksije. Zadnji dio posvećen je teorijskim pristupima fleksiji. Autorov izbor čine četiri suprotstavljena gledišta (ili teorije): leksikalistički pristup, analiza fleksije funkcionalnim glavama, teorija riječi i paradigme i *distributivna (razdijeljena) morfologija* (*Distributed Morphology*). U vrlo raširenom leksikalističkom pristupu fleksijski afiks shvaćen je na isti način kao i riječ: zabilježen je u leksikonu, a leksički unosak određuje njegov fonološki oblik, semantički sadržaj, supkategorizacijska ograničenja i morfosintaktička svojstva. U drugom pristupu izraslom na temelju Pollockove diobe infleksijskoga čvora (Pollock 1989) glagolska je fleksija plod pomicanja glagola kroz funkcionalne infleksijske glave pri

² Ista misao reinterpretirana je, među ostalima, u najnovije vrijeme u Marantz (2001).

čemu on prikuplja odgovarajuće afikse. Oba pristupa pretpostavljaju da je za ostvarenje određenoga morfosintaktičkoga svojstva nužna prisutnost nosioca toga svojstava, dok sljedeća dva pristupa tu nužnost ne vide. Prema tzv. modelu riječi i paradigme (Robins 1959, Matthews 1972, Anderson 1977, Zwicky 1985) fleksijska obilježja riječi određena su skupom fleksijskih pravila, koja se primjenjuju na osnovu. Primjena pravila uvjetovana je skupom morfosintaktičkih svojstva osnove. Distributivnu morfologiju (Halle i Marantz 1993) definira skup pretpostavki:

1. Morfemi postoje na S-strukturi kao svežnjevi morfosintaktičkih obilježja.
2. Na razini morfološke strukture (M-struktura), između sintaktičke i fonološke strukture, odvija se proces vokabularnoga unošenja (*Vocabulary Insertion*). Taj proces opskrbljuje apstraktne morfeme fonološkom specifikacijom.
3. U tijeku preslikavanja S-strukture na M-strukturu morfemi se preinačuju (uvode se novi morfemi, jedan morfem pripaja se drugomu, spajaju se dva morfema u jedan).
4. Vokabularno unošenje određeno je ovim načelom: ako je na neko mjesto moguće unijeti dva morfa, jasnije specificiran morf bit će unesen (načelo je poznato pod engleskim nazivom *Elsewhere Condition*).
5. Uneseni morfi podliježu nizu prilagodbenih pravila (*Readjustment Rules*).

Kao što je iz izloženoga vidljivo, teorijski pristup fleksiji nije jedinstveno utemeljen; autore u prvom redu povezuje usmjerenost na pojedina problemska pitanja fleksije, a ne rješenja tih problema.

U drugom poglavlju *Derivacija (Derivation)* R. Beard također nastoji derivaciju odrediti na temelju odnosa između fleksije i derivacije. Jedan od mogućih pogleda na odnos između fleksijske i derivacijske morfologije jest i već spomenuti *leksikalizam*³ (riječi se tvore u leksikonu) i s njime povezana *pretpostavka leksičke cjelovitosti (Lexical Integrity Hypothesis)*, po kojoj unutarnja struktura riječi nije dostupna sintaksi. R. Beard, slično kao i autor prvoga poglavlja, izlaže (leksikalističke) kriterije za razlikovanje tih dvaju tipova morfologije, koje, iako kritizira, smatra važnim pri definiranju derivacije.

Postoje tri osnovna pogleda na derivaciju u novijoj literaturi. Predstavnicima tzv. *sintakse riječi (Word Syntax)*, Selkirk 1982, Lieber 1992,

³ Leksikalizam ili leksikalistički pristupu spomenut je u odnosu na infleksiju.

Scalise 1984 i Sproat 1985) vide derivaciju kao izbor (selekciju) afiksa iz leksikona. To prvo gledište (*derivacija je selekcija*) temelji se na pretpostavci da riječi imaju unutarnju hijerarhijsku strukturu, tj. da postoji struktura ispod X razine⁴. Afiksi su stoga pravilni leksički unosci i ne razlikuju se od osnova riječi i svrstavaju se u skup morfema. Pri-pada im fonološka, gramatička i semantička reprezentacija kao i svim ostalim leksemima. Razumijevanje afiksa kao leksičkih unosaka omogućava ovom pristupu jednostavnost, koja, međutim, nije uvijek održiva s obzirom na to da derivacijska morfologije obuhvaća i mnoge druge fenomene osim afiksacije.

Anderson (1992), Aronoff (1976, 1994) i Beard (1981) proširili su pojam gramatičkoga morfema uključujući u njega pojam operacije ili procesa (*derivacija je morfološka operacija*). Takvo shvaćanje omogućuje razlikovanje operacija na gramatičkoj reprezentaciji leksičke osnove od fonološke preinake osnove kao što je afiksacija. Afiksacija se događa nakon što je osnova opskrbljena derivacijskim obilježjima s pomoću morfoleksičkih i morfosintaktičkih pravila.

Jackendoff (1975) i Bybee (1985) tvrde da je derivacija statički skup leksičkih odnosa (*derivacija je leksička relacija*). Jackendoff smatra da sve izvedenice moraju biti popisane u leksikonu jer su podložne leksikalizaciji. Teorija morfologije J. Bybee zasniva se na paralelnom distributivnom procesiranju: leksička pravila nemaju neovisan status o leksičkim jedinicama na koje se primjenjuju. Takav prijedlog ujedinjuje derivaciju i derivacijsko usvajanje. Derivacijsko pravilo svodi se na uređenje memoriziranih jedinica u mentalnom skladištu.

U sljedećem dijelu poglavlja autor se temeljitije usmjerava na pojam derivacijske glave, odnos sintetičkih složenica prema derivaciji, morfološku asimetriju i tipove derivacije. Na kraju razmatra pitanja ostvaraja i plodnosti u morfologiji oslanjajući se na tzv. *pretpostavku razdvajanja* (*Separation Hypothesis*): fonološki oblika afiksa odijeljen je od njegove morfološke funkcije ili značenja. Za R. Bearda ta pretpostavka odnosi se na derivaciju kao i na fleksiju (obično je to pretpostavka fleksije).

N. Fabb napisao je treće poglavlje *Složenice* (*Compounding*). Izložena je podjela složenica po tipovima, unutarnja struktura složenica, odnos složenica i sintakse te se navode i neki posebni tipovi slaganja kao što su to rezultativne glagolske složenice u mandarinskom, hebrejske imenice u sastavnom stanju i tzv. postsintaktičke složenice u

⁴ Znak X zamjena je za bilo koju sintaktičku glavu.

japanskome. Na kraju se razmatra mjesto složenica na putu između izvedenica i sintaktičkih cjelina. Poglavlje završava trima nezavršenim i poticajnim pitanjima: postoje li pravila o gradnji složenica i kojega su tipa, koji su dijelovi složeničke strukture vidljivi morfološkim, sintaktičkim i fonološkim procesima te postoje li interpretativne pukotine kod složenica, tj. vrste značenja koja nisu ostvariva slaganjem.

U četvrtom poglavlju *Inkorporacija (Incorporation)* Donna B. Gerds bavi se procesom inkorporacija imenica, a o inkorporaciji drugih riječi, koja je rjeđa i slabije obrađena pojava, ne govori ništa detaljnije. Autorica se u ovom poglavlju pita kada imenica, u jezicima koji dopuštaju inkorporaciju, stoji samostalno u rečenici, a kada se umeće u glagol. Inkorporaciju uspoređuje sa sličnim procesima kao što su ljuštenje imenica (*noun stripping*) ili leksička sufiksacija (*lexical suffixes*). Leksička sufiksacija razlikuje se od inkorporacije po tome što je rezultat procesa inkorporacije jedinstvena riječ, dok se ljuštenjem imenici oduzimaju padežna obilježja, ali imenica ostaje morfološki odvojena od glagola. Takva se imenica mora ipak u rečenici nalaziti neposredno uz glagol. Leksički sufiksi imaju imensko značenje, ali ne pokazuju veliku sličnost s odgovarajućim slobodno stojećim imenicama. Pridaju se glagolima i tada pokazuju slična semantička i sintaktička svojstva kao i inkorporirana imenica. Suprotna su pojava leksičkim sufiksima denominalni glagoli. Imenski korijen kombinira se s glagolskim afiksom koji se inače ne javlja kao samostalan glagol.

Autorica zaključuje da je inkorporacija imenica tipološki rijedak fenomen, ali se javlja u različitim jezicima diljem svijeta. Ljuštenje imenica smatra pretečom inkorporacije, a leksičku sufiksaciju nasljednikom inkorporacije. I na kraju ispravno tvrdi da bez obzira kako nazivali različite pojave u kojima se imenica ili imenski afiks spaja s glagolom ili glagolskim afiksom, u većini slučajeva radi se o jednoj riječi po fonološkim ili/i po morfološkim kriterijima. Zanimljivost takvih konstrukcija dvostrukost je njihove funkcije: takav kompleks ujedno je i predikat i argument (najčešće objekt rečenice). Ta dvostrukost funkcije potakla je neke lingviste da inkorporaciju nazovu naj sintaktičnijom od svih morfoloških pojava.

U petom poglavlju prikazana je problematika klitika (*Klitike, Clitics*). Uvodno A. L. Halpern ističe da u literaturi postoje dva osnovna shvaćanja pojma i riječi klitika: fonološki i sintaktički. Autor razlikuje jednostavne i specijalne klitike.

U recentnim lingvističkim raspravama najčešće se susrećemo s klitikama iz romanskih jezika, a odmah iza njih po prisutnosti u literaturi slijede tzv. klitike drugoga mjesta. Te klitike, katkad nazvane i

klitikama Wackernagelova pravila, autor ilustrira srpskim primjerima iz *hrvatskosrpskog*⁵. Pozivajući se na Kaisse (1982) i (1985), tvrdi da je postojanje nezamjeničkih klitika drugoga mjesta preduvjet za pojavu zamjeničkih klitika drugoga mjesta. Predstavljena je analiza po kojoj su glagolske klitike smještene u glavu C, a sve ostale pridružene su istoj glavi. Takvu analizu podupire s jedne strane težnja da se sve specijalne klitike smjeste u mjesta glava, a s druge strane intuitivna analogija drugoga mjesta klitika s tzv. V2-konstrukcijama u germanskim jezicima (obvezatno drugo mjesto glagola u nekim germanskim jezicima). Negativne strane ove analize također su istaknute. Kod klitika drugoga mjesta treba razlikovati one klitike koje dolaze iza prve fonološke riječi (2W-klitike) od klitika koje se nalaze iza prve sintaktičke kćeri (2D-klitike). Mogućnost pojave klitika iza prvoga kćerina sintaktičkoga konstituenta često se vezuje uz rasprostranjenost diskontinuirane konstituentnosti u jeziku. Autor tu pretpostavku problematizira i osporava navodeći ponovno primjer iz jezika *srpskohrvatskoga*. Isto tako iznosi vlastiti pristup 2D-klitikama: *prozodijsku inverziju*. 2D-klitike uistinu su inicijalne u svojoj domeni, ali podvrgnute procesu inverzije nalaze se na drugom mjestu.

Je li moguća jedinstvena teorija klitika, zaključno je Halpernovu pitanje. Odgovor traži uspoređujući tri različite teorije klitika (Klavans, Sadock, Anderson). Na kraju spominje i jednu sasvim različitu teoriju, Everettovu teoriju (Everett 1996) po kojoj i klitike i fleksijski afiksi pripadaju istomu tipu elemenata, razlikuje ih samo vrsta domaćina ili podrške koja im treba: klitikama fonološka, afiksima morfološka.

Šesto poglavlje *Morfonološke operacije (Morphophonological Operations)* napisao je A. Spencer. To poglavlje predočuje kako fonologija može biti morfološki *upotrijebljena*, tj. koji su načini mijenjanja morfonoloških oblika (oblika korijena, osnova i riječi morfološkoga sustava). Na početku poglavlja autor se okreće dvama pristupima morfološkosti, koja vuku korijenje još iz strukturalističke epohe: morfološki oblici rezultat su ulančivanja (konkatenacije) morfoloških objekata (morfema) ili pak rezultat procesa koji operira na riječima ili korijenima. U sljedećem dijelu posebno razmatra ulančivanje (konkatenaciju) i njezine podvrste: slaganje i afiksaciju. Nakon toga bavi se morfonemičkim procesima: apofonijom, konsonantskom mutacijom, tonovima, uda-

⁵ Autor navodi primjere iz srpskoga jezika pod nazivom srpskohrvatski (neki od primjera prepisani su iz starije literature).

rom, vokalskom i konsonantskom duljinom te metatezom. U predzadnjem potpoglavlju osvrće se na tzv. *minusnu morfologiju* (*subtractive morphology*): nastajanje novih riječi brisanjem dijelova postojeće riječi.

Zadnje, sedmo izrazito kratko poglavlje prvoga dijela knjige odnosi se na fonološka ograničenja morfoloških pravila (*Phonological Constraints on Morphological Rules*). A. Carstairs-McCarthy popisao je takva pravila posebno za derivacijske, a posebno za fleksijske primjere. Rezultati fonoloških ograničenja morfološke su rupe (*morphological gaps*). One mogu biti popunjene na tri načina: a) morfološki i nesustavno, b) morfološki i sustavno i c) sustavno sintaktičkom perifrazom.

Drugi dio knjige *Morfologija i gramatika* (*Morphology and Grammar*) sastoji se od šest poglavlja. Osmo poglavlje *Morfologija i sintaksa* (*Morphology and Syntax*) autorice Hagit Borer posvećeno je odnosu sintakse i morfologije. Autorica započinje slikovitom rekapitulacijom poznatih odnosa sintakse i tvorbe riječi: odnos tvorbe riječi i sintakse bojno je polje na kojem su se vodili mnogi važni lingvistički ratovi. Šezdesete i sedamdesete godine prošloga stoljeća obilježilo je nikada jedinstveno riješeno pitanje: je li bolje (i jeftinije) imati bogat popisni leksikon ili izrazito moćnu sintaksu čije transformacije mogu proizvesti sve morfološke i sintaktičke strukture. Premda je poznavanje i razumijevanje sintakse i tvorbe riječi u velikoj mjeri napredovalo od toga doba i danas je isto pitanje prisutno: postoji li tvorba riječi kao neovisni modul gramatike s vlastitim zakonitostima i ograničenjima ili se tvorbu mora pripisati sintaksi i sintaktičkim ograničenjima. Ako je tvorba neovisna sastavnica gramatike, treba definirati njezin odnos prema sintaksi, a njezini zastupnici moraju dokazati da ona sadrži operacije i ograničenja koja nisu svodiva na sintaktičke operacije. Predstavnicima sintaktički utemeljene tvorbe moraju dokazati suprotno: raznovrsnost procesa tvorbe riječi mora se objasniti sintaktičkim pravilima koja postoje i neovisno od tih morfoloških procesa te su utemeljena sintaktičkim pojavama. Prema riječima Hagit Borer na to je pitanje unutar teorije izraslo nekoliko odgovora. Jedan su od mogućih odgovora tzv. *linearni modeli*, u kojima postoji posebna tvorbena sastavnica, a čiji je odnos sa sintaksom ograničen nekom od verzija pretpostavke leksičke cjelovitosti ili *pretpostavke o atomnosti riječi*⁶. Tvorbena sastavnica nije u interakciji sa sintaksom. Jedini odnos sa sintaksom sastoji se u tome da njezini izlazni elementi (*output*) čine ulaz (*in-*

⁶ Pretpostavku leksičke cjelovitosti neki autori (Di Sciullo & Williams) nazivaju *Pretpostavkom o atomnosti riječi* (*Atomicity Thesis*).

put) sintaksi. Drugi odgovor na gore naveden problem pružaju također već više puta spominjani sintaktički modeli. Tvorbi riječi negira se status neovisnoga modula gramatike, a najjednostavnijom i najprimjerenijom teorijom morfologije smatra se teorija sintakse kojoj se ne bi ništa moralo dodati. Unatoč takvu pristupu neki njegovi predstavnici sami priznaju da još nitko nije uspio izvesti sva svojstva rečenica i riječi iz istih temeljnih načela gramatike. Autorica spominje mnoge sintaktički usmjerene morfologe, a neizostavno se osvrće i na Marka Bakera i njegovo poznato i često citirano načelo odraza (*Mirror Principle*)⁷. Nadalje, analizira prenošenje tipično sintaktičkih pojmova u morfologiju, što je obrađeno na više mjesta u knjizi. Jedan dio poglavlja posvećen je odnosu tvorbe riječi i argumentne strukture, o čemu postoji i posebno poglavlje u priručniku, te izomorfizmu morfonologije i morfosintakse.

Na kraju prikazuje tzv. *miješane modele*. Česta je pretpostavka da samostalna tvorbeni sastavnica gramatike uvjetuje nepostojanje prožimanja sintakse i unutarnje strukture riječi i obratno, da je nužna posljedica interakcija sintakse i unutarnje strukture riječi nepostojanje posebne tvorbeni sastavnice. Postoje međutim modeli u kojima ta uvjetovanost ne postoji ili ne može ni postojati (Beard 1985, Sadock 1991, Halle i Marantz 1993 i Anderson 1992). Jedan od takvih miješanih modela je i model *paralelne morfologije*, koji je predložila autorica poglavlja. U tom modelu postoji posebna sastavnica gramatike zadužena za tvorbu riječi. Izlazi (*output*) te sastavnice podliježu LIH (pretpostavci leksičke cjelovitosti), ali se unatoč tomu leksičko unošenje u strukturu može odvijati na više razina (u D-strukturi ili poslije). U nesuglasju s LIH pretpostavlja se međudjelovanje morfoloških i sintaktičkih struktura. Interakcija ovisi o tome imaju li morfološke strukture odgovarajuću sintaktičku strukturu. Samo one morfološke strukture koje su unesene na nekoj kasnijoj razini imaju odgovarajuću sintaktičku strukturu (one unesene na D-strukturi nemaju odgovarajuću sintaktičku strukturu).

U devetom poglavlju drugoga dijela knjige *Morfologija i slaganje* (*Morphology and Agreement*) razmatra se međudjelovanje morfologije i slaganja. G. C. Corbett, autor poglavlja, prvo iznosi definiciju toga *vrlo intuitivno jasnoga, ali unatoč tomu teško odredivoga fenomena*⁸ te se zatim posvećuje obilježjima slaganja (rod, broj, lice) i oblicima sla-

⁷ Morfološke derivacije izravno odražavaju sintaktičke derivacije.

⁸ "... a quite intuitive notion which is nonetheless suprisingly difficult to delimit with precision", str. 191.

ganja. I na kraju tvrdi da morfologija ima znatno važniju ulogu u analizi pojma slaganja nego što se dosada smatralo, a pitanje slaganja nije samo sintaktičko pitanje.

Tema je desetoga poglavlja, autora Louise Sadler i Andrewa Spencera, odnos morfologije i argumentne strukture (*Morfologija i argumentna struktura*, *Morphology and Argument Structure*). Iako se i drugim vrstama riječi (pridjevi, imenice, prijedlozi) može pripisati argumentna struktura, autori se ovdje bave isključivo odnosom morfologije i argumentne strukture glagola. Unutar leksičkosemantičko-sintaktičke veze (*interface*) razlikuju se dvije vrste operacija: morfoleksičke i morfosintaktičke operacije. Morfoleksičke operacije mijenjaju semantički sadržaj predikata (npr. izvođenje kauzativnih i rezultativnih konstrukcija). Morfosintaktičke operacije mijenjaju način na koji se neka semantička reprezentacija preslikava u gramatički odnos (npr. pasivizacija). Razlikovanje tih dviju operacija motiviralo je prepoznavanje dodatne informacijske (osim semantičke) razine: predikatno-argumentne strukture (PAS). Morfoleksičkim operacijama mijenjaju se semantičke sastavnice predikata te se stvaraju nove semantičke reprezentacije ili leksičke konceptualne strukture (LCCS). Svaka takva struktura povezana je s vlastitom predikatnom strukturom. Morfosintaktičke operacije smještene su između PAS i sintaktičke strukture, stoga jednoj predikatno-argumentnoj strukturi može odgovarati više sintaktičkih. Kako kažu autori, argumentna je struktura po svojoj biti sintaktička, a podudarnost sintaktičke i argumentne strukture naglašena je i uobičajenim razlikovanjem mjesta vanjskoga i unutarnjega argumenta.

Sadler i Spencer prikazali su unutar ovoga poglavlja također dvije metode spajanja (*linking*), tj. načina povezivanja leksičko-konceptualne strukture sa sintaktičkom (preko PAS) unutar dvaju teorijskih pristupa: leksičko-funkcionalne gramatike i standardne teorije načela i parametra. Premda se unutarnji detalji razlikuju, obje teorije spajanja počivaju na sličnim idejama: sve rečenice moraju imati subjekt, a sva leksička argumentna mjesta moraju se preslikati na strukturno definirana argumentna mjesta u sintaksi (ali i obratno).

Osim ta dva uobičajena pristupa argumentnoj strukturi, prikazani su i neki alternativni pristupi: Bakerova teorija i njezin izdanak Hale-Keyserova teorija, te na kraju argumentna teorija Adele Goldberg nastala u okviru konstrukcijske gramatike. Prema Hale-Keyserovoj teoriji pandan je argumentnoj strukturi leksičko-argumentna ili leksička relacijska struktura (LRS). Ona je poseban oblik leksičke koncep-

tualne strukture, a sastoji se od dvoječnih struktura koje podliježu sintaktičkim načelima. U zadnjem dijelu poglavlja detaljnije su obrađene pojedine vrste morfoleksičkih i morfosintaktičkih operacija (pasiv, medij, refleksivne konstrukcije, inkorporacija, kauzativne konstrukcije).

Kratko, ali osobito informativno jedanaesto poglavlje *Morfologija i leksikon: leksikalizacija i plodnost* (*Morphology and the Lexicon: Lexicalization and Productivity*) sastavili su Mark Aronoff i Frank Anshen. Poglavlje ima dva dijela: u prvom se razgraničuje morfologija⁹ od leksikona, a u drugom se raspravlja o morfološkoj plodnosti. Prema gotovo opće prihvaćenom mišljenju domena je morfologije prije svega unutarnja struktura sastavljenih riječi. Nasuprot tomu leksikon nekoga jezika popis je postojećih jedinica jezika, i to onih koje su, zbog svoje arbitrarnosti, na bilo koji način nepredvidljive na temelju morfološke strukture nekoga jezika. Leksikon, prema dvojici autora, ne sadrži samo riječi već i afikse i idiome (frazeme). Po takvoj koncepciji pravilna morfologija i leksikon nepravilnih jedinica odvojeni su entiteti. Karakterizira ih dvostruka veza: s jedne strane funkcija koju imaju u jeziku im je jednaka (opskrbljuju nas riječima) i drugo, morfološka pravila po kojima se tvore nove riječi uvijek operiraju na leksičkim unoscima. Stoga su morfologija i leksikon po toj prvoj vezi suparnici. Razlika među njima izlazi iz prozirnosti značenja riječi: one riječi čija su značenja prepoznatljiva na osnovi morfološke strukture danoga jezika pripadaju morfologiji, dok leksikon uskladištava oblike nepredvidljiva značenja. Međutim, njihova interakcija potrebna je u jednom dijelu jezika: oni nam moraju osigurati da u slučajevima nepravilnih morfoloških oblika ne postoji pristup dvjema jedinicama (onoj pravilnoj i nepravilnoj). Proces koji se brine za rješenje toga problema već je davno prepoznat proces *prječanja* (*blocking*).

U drugom dijelu poglavlja izložena je neformalna definicija morfološke plodnosti kao opsega vjerojatnosti uporabe određenoga afiksa u proizvodnji novih riječi. Razlikuje se kvantitativna od kvalitativne plodnosti te se razmatra odnos čestoće uporabe neke jezične jedinice u odnosu na njezinu plodnost. Na kraju se plodnost razmatra u okviru pragmatike: uporaba neplodnih afiksa gleda se kroz Griceova načela pragmatike.

Dvanaesto poglavlje *Morfologija i leksička semantika* (*Morphology and Lexical Semantics*) napisale su Beth Levin i Malka Rappaport Hovav, poznati autorski dvojac.

⁹ Riječ *morfologija* odnosi se ovdje na dio gramatike, a ne na morfologiju kao lingvističku disciplinu.

Poglavlje započinju definicijom morfologije koja obuhvaća proučavanje strukture kompleksnih znakova kao i njihovu proizvodnju. Lingvist može svoju pažnju usmjeriti na semantičku stranu morfologije (sastavljanje složenih koncepata) ili na strukturnu stranu morfologije (sastavljanje složenih imena za koncepte) ili na odnos među njima.

U većini generativnih teorija morfologije (osim onih najranijih) eksplicitno su razdvojene semantičke od strukturnih operacija, a predmet istraživanja recentnih morfoloških teorija samo su strukturne operacije. Takve se teorije često nazivaju *disocijativnim ili separacijskim teorijama morfologije*. Razdvajanje tih dviju strana posljedica je nepostojanja sveobuhvatne teorije leksičke semantike. U ovom poglavlju autorice žele predstaviti sustavni prikaz leksičkosemantičke reprezentacije glagola. Kao i autori poglavlja o argumentnoj strukturi i one pretpostavljaju dvostruku raslojenost leksičke reprezentacije (argumentna struktura i leksička konceptualna struktura). Razlike između tih dviju leksičkih struktura ne priznaju sve teorije leksičke reprezentacije: empirijski dokaz postojanju tih dviju leksičkih reprezentacija mogu se naći u morfologiji pojedinih jezika. Do takvih dokaza autorice dolaze ispitujući glagole sa srodnom leksičkom konceptualnom strukturom i glagole s istom leksičkom konceptualnom strukturom, ali različitom argumentnom strukturom.

Zadnje poglavlje drugoga dijela knjige, trinaesto poglavlje *Morfologija i pragmatika (Morphology and Pragmatics)* posvećeno je jednom od interdisciplinarnih područja: morfopragmatici. Kao prvo, autor Ferenc Kiefer određuje značenje morfologije za pragmatiku: određena struktura riječi, tj. odabir nekoga afiksa ili klitike može biti indikator govornih situacija i okolnosti. Morfopragmatiku treba jasno odijeliti s jedne strane od leksičke pragmatike, a s druge od sintaktičke pragmatike. Morfopragmatika dosada se u najvećoj mjeri istraživala ili u okviru *prirodne morfologije (Natural Morphology)* ili su istraživanja takvih pojava potpadala unutar semantičkih istraživanja. Iako fleksija ima u prvom redu sintaktičku funkciju, odabir fleksijskih kategorija također može biti pragmatički uvjetovan. Osim što spominje fleksijsku uvjetovanost govori i o međudjelovanju derivacijske morfologije i pragmatike.

Treći dio knjige pod naslovom *Teorijska pitanja (Theoretical Issues)* obuhvaća četiri poglavlja. U četrnaestom poglavlju *Prozodijska morfologija (Prosodic Morphology)* John J. McCarthy i Alan S. Prince određuju prozodijsku morfologiju kao disciplinu koja istražuje međudjelovanje i ovisnost morfoloških i fonoloških ograničenja unutar jezičnih oblika gramatičkoga sustava. Središte je istraživanja takve teorije me-

đusobni odnos između prozodijskih struktura i određenih morfoloških procesa, kao što su reduplikacija ili infiksacija. Iako prikazuju i starije pristupe problemima, analiza određenih pojava predočena je u okviru teorije optimalnosti. U *teoriji optimalnosti (Optimality Theory)* pretpostavljena gramatika sadrži skup hijerarhijski uređenih univerzalnih ograničenja (ne pravila) koja odabiru između suparničkih oblika (*output forms*). Ograničenja su univerzalna, dok je hijerarhijski poredak ograničenja specifično određen za svaki jezik. Prema pretpostavci dvojice autora sva prozodijska morfologija uređena je prema shemi M (P >>M), tj. neko fonološko ograničenje uvijek dominira nekim morfološkim ograničenjem.

Petnaesto poglavlje J. Tomana *Sintaksa riječi (Word Syntax)*¹⁰ daje drugačiji pogled na neke već u ovoj knjizi prikazane morfološke pojave. Temeljna je misao poglavlja, pa i slično usmjerenih pristupa srodnost rečeničnih, tj. sintaktičkih i rječnih struktura. Kao što je poznato, rasprava o unutarnjoj strukturi riječi započela je s 1970. godinom potaknuta dvjema promjenama unutar generativne teorije. U svojim *Remarks on Nominalizations* Chomsky oduzima transformacijama moć oblikovanja riječi, započinjući na taj način epohu leksikalizma. S druge strane javlja se teorijski obrat u analizi gramatičkih kategorija: analiza jezičnih pojava pojedinačnim pravilima okreće se sve više prema objašnjenju elementarnim načelima. Oba ta čimbenika utječu na pojavu velikoga broja studija početkom 80-ih godina prošloga stoljeća koje nastoje objasniti osobitosti tvorbe riječi općim gramatičkim načelima. Iza pojave *Remarks on Nominalization* interes generativne morfologije bio je prije svega usmjeren na leksikon i na raspravu o karakteru leksikona. Autor smatra da je takva rasprava odvojila morfologiju od pravoga klasičnoga pitanja generativne lingvistike: pitanja jezične moći. Morfologija treba proučavati, poput sintakse neku vrstu rječne sposobnosti i u skladu s tim treba pronaći načela koja nam omogućuju da *stvaramo i razumijemo nove riječi, a ne treba se baviti materijalnom pojavnošću podataka koji se istražuju*¹¹.

Razumijevanje ili shvaćanje da se riječi mogu rastaviti na sastavne dijelove staro je vjerojatno kao i pojam riječi. Korak u proučavanju i razumijevanju unutarnje strukture riječi u generativnoj teoriji čini pri-

¹⁰ Pristup pod nazivom sintaksa riječi već se spominje u ovom tekstu u prikazu drugoga poglavlja.

¹¹ "... the ability to create and understand new words rather than stick to superficial differences in the material nature of the data investigated.", str. 308.

mjena fraznih struktura na pojam riječi. Takva *morfologija fraznih struktura* u suprotnosti je s kasnijim leksikalističkim pristupom koji nastoji pronaći pravila drugačija od sintaktičkih. Govoreći o sintaksi riječi, autor logično spominje E. Selkirk i njezino djelo istoga naslova kao i ovo poglavlje (*The Syntax of Words*). Premda su se unutar različitih teorijskih pristupa morfološkim strukturama pridruživali različiti opis i objašnjenja, još dan-danas, kako kaže autor, ne postoji osnovno razumijevanje nekih temeljnih pitanja poput onoga zašto neki jezici imaju plodne sustave slaganja, a neki se vrlo malo koriste tim načinom oblikovanja novih riječi. Drugi lingvist, čije je djelo također potrebno spomenuti unutar pristupa sintaksi riječi, jest E. Williams. J. Toman analizira Williamsovu primjenu X' – teorije na morfološke strukture te se kritički osvrće na njegovo *pravilo desne glave* (morfološka glava desni je član sastavljene riječi), navodeći primjere iz njemačkoga jezika.¹² Analiza pravilom desne glave vrlo je uspješno primijenjena na složenice, pa su se kao logična posljedica razvili pristupi koji su željeli poistovjetiti složenice s izvedenicama. U zadnjem dijelu poglavlja autor, koji sam zastupa paralelizam između rječnih i sintaktičnih struktura, preispituje primjenjivost ostalih gramatičkih načela na strukturu riječi. Autor analizira mehanizme primarno nastale u analizi riječi, kao što je to nasljeđivanje, kao i one nastale u prvome redu za sintaktičke strukture (padežnu teoriju, θ -teoriju). Zaključak je poglavlja da iako postoje mnoge nejednakosti u pristupu sintaksi riječi, postoji nešto o čega se svi slažu: smisleno je i teorijski legitimno raspravljati o vrijednosti i primjenjivosti općih pravila gramatike na strukturu riječi. A čak i kada je određeno sintaktičko pravilo uspješno primijenjeno na morfološku strukturu, to još uvijek ne znači da unutar morfologije djeluju samo sintaktička pravila.

U šesnaestom poglavlju Andrewa Carstairs-McCarthyja *Paradigmska struktura: fleksijske paradigme i morfološke vrste* (*Paradigmatic Structure: Inflectional Paradigms and Morphological Classes*) razmatra se sustav fleksijskih vrsta (klasa). Preispituje se organizacija fleksijskih vrsta te definicija pripadnosti određenoj fleksijskoj vrsti. Temeljni je zaključak da organizacija, tj. raspodjela leksema u fleksijske vrste, nije u potpunosti slobodna ni specifična za svaki jezik, već podliježe nekim općim načelima.

¹² Primjer je njemačka riječ *Kommunistenschwein*. Po njegovu mišljenju značenje te riječi je komunist (vrsta komunista), a ne vrsta svinje, što bi trebalo slijediti iz načela desne glave. To bi se značenje moglo tumačiti i na drugi način.

Morfološke teorije razlikuju se s obzirom na to pretpostavljaju li međuovisnost morfologije s ostalim dijelovima gramatike ili takve međuovisnosti nema. R. Sproat u sedamnaestom poglavlju *Morfologija kao sastavnica ili modul: načelo preslikavanja (Morphology as Component or Module: Mapping Principle Approaches)* prikazao je dva morfološka modela kod kojih postoji ta međuovisnost. Prvi je Sadockov model *autoleksičke sintakse* (Sadock 1991, *Autolexical Syntax*), po kojoj je morfološka struktura rečenice uvijek različita od sintaktičke strukture rečenice, a te dvije paralelne strukture povezane su načelima preslikavanja (*Mapping Principles*). Pretpostavku o dvjema paralelnim strukturama podupiru pojave poput kliticizacije ili inkorporacije, gdje je nepodudarnost morfologije i sintakse očita. Morfologija, u Sadockovu pristupu, kao i drugi moduli gramatike, služi da bi zadovoljila dio uvjeta o pravilnoj oblikovanosti rečenica. Drugi je prikazan Sproatov model (Sproat 1985, 1988) po kojem svaka riječ ima višestruku strukturu, a prikaz rječne strukture raspodijeljen je između različitih sastavnica gramatike. Oba pristupa dijele misao o višestrukosti rječne strukture. Sproata je ta misao navela da zaključi da ne postoji posebna morfološka sastavnica, upravo suprotno Sadocku. Iza prikaza tih dvaju modela autor bilježi jedan od prvih problema koji je naveo generativne lingviste da počnu razmišljati o višestrukoj strukturi riječi, a to je tzv. *paradoks zagrađivanja (bracketing paradox)*. Paradoks zagrađivanja prvi je pokušao riješiti Pesetsky 1985. godine. Po njegovoj analizi riječi imaju S-strukturu i LF strukturu, a prva se preslikava u drugu operacijom podizanja kvantifikatora. Sproatovo rješenje nešto je drugačije: riječi imaju S-strukturu i PF-strukturu, a odnos među njima određen je načelom preslikavanja.

Mnogi lingvisti ne slažu se s postojanjem višestruke reprezentacije riječi. Ako je morfološka struktura raspodijeljena po različitim sastavnicama gramatike, a postoji rječna sintaksa nalik fraznoj sintaksi, te posebna rječna fonološka reprezentacija slična fraznoj prozodiji, logično se nameće pitanje je li potrebno pretpostaviti da se rječna sintaksa zbiva u odijeljenoj sastavnici od ostale sintakse, a rječna fonologija odijeljeno od ostale fonologije.

Iako postoje teorije prema kojima se, u skladu s gore definiranim problemom, struktura riječi smatra dijelom sintakse (Lieber 1992, Sproat 1985), takvo mišljenje zapravo nikada nije bilo opće prihvaćeno. Međutim, i suprotno mišljenje (o morfologiji kao posebnoj sastavnici gramatike) često nije dobro obrazloženo i promišljeno.

Četvrti dio knjige *Morfologija u širem smislu (Morphology in a Wider Setting)* sastoji se od pet poglavlja: *Dijakronijska morfologija*

(*Diachronic Morphology*), *Morfologija i jezično usvajanje (Morphology in Language Acquisition)*, *Morfologija i afazija (Morphology and Aphasia)*, *Morfologija i prepoznavanje riječi (Morphology in Word Recognition)*, *Morfologija u jezičnoj proizvodnji (Morphology in Language Production with Special Reference to Connectionism)*. U sadržaju tih pet poglavlja pokušali su se obuhvatiti odnosi generativne morfologije prema drugim lingvističkim disciplinama, npr. dijakronijskoj lingvistici ili psiholingvistici.

U osamnaestom poglavlju *Dijakronijska morfologija (Diachronic Morphology)* autor postavlja nekoliko dijakronijskih pitanja na koja pokušava odgovoriti u potpoglavljima: što se tijekom vremena mijenja u morfološkoj sastavnici gramatike, koji su dijelovi te sastavnice podložni promjeni, a koji su stabilni, što su izvori novih morfoloških oblika, te što potiče morfološke promjene. Na kraju se postavlja jedno načelno pitanje: je li moguća opća teorija morfoloških promjena.

Eve V. Clark u devetnaestom poglavlju *Morfologija u jezičnom usvajanju (Morphology in Language Acquisition)* kaže da se u istraživanju odnosa morfologije i jezičnoga usvajanja nužno upleće problem tipologije. Ako se proučava opća teorija jezičnoga usvajanja, nameće se sljedeće pitanje: usvaja li se jezik brže (lakše) ili sporije (teže) ovisno o tipu kojemu pripada. Autorica također raspravlja o razlikama usvajanja fleksije i derivacije, te pažljivije razmatra usvajanje elemenata iz fleksijske domene (usvajanje pravilnih i nepravilnih glagola, padežnoga obilježavanja, lica, broja, roda, vremena, vida i slaganja). I na kraju iznosi činjenice koje potvrđuju pretpostavku da se fleksija usvaja prije derivacijske morfologije.

Peti, zadnji dio knjige *Morfološki nacrti pojedinih jezika (Morphological Sketches of Individual Languages)* sadržajno je različit od ostalih dijelova knjige jer ga čine prikazi morfoloških značajki deset različitih jezika. Prikazani su sljedeći jezici: arčinski (dagestansko-kavkaski jezik), keltski (indoeuropski jezik), čičeva (bantuski jezik), čukčijski (paleosibirski jezik), hua (papuanski jezik), malgaški (austronezijski jezik), afarski (ili denkali, istočnokušitski jezik), slevi (sjeverni athapaskanski jezik), vari (amazonki jezik) i warumungu (australijski /*pama-nyungan*/ jezik). Osim morfologije jezika, često je prikazana i fonologija, a svakom prikazu morfoloških značajki određenoga jezika prethodi općenitiji, uvodni dio u kojem su iznesene obavijesti o broju njegovih govornika, geografskoj rasprostranjenosti i nekim općim svojstvima toga jezika.

Način na koji je zamišljena ova knjiga djelomično je odredio neke njezine značajke. S obzirom na to da se temi morfologije pristupilo s

više strana i da svaki autor daje svoj uvid u stanje određenoga dijela morfologije (fleksija, derivacija, slaganje itd.) ili prikazuje svoj kut gledanja na morfologiju, ponavljanja su neizbježna. Upravo to oduzima ovoj knjizi udžbenički karakter i čini je priručnikom. Ako knjigu ipak želimo upotrijebiti kao udžbenik, najveća će joj zamjerka, prema našem mišljenju, biti to što pojmovi i teorije ponovljeni na više mjesta katkada nisu razloženi u onoj dubini i na onaj način da čitatelj/student barem djelomično nauči kako *raditi* u određenoj teoriji, tj. kako na postavkama teorije riješiti neki morfološki problem. Različite morfološke teorije najčešće su izložene po svojim osnovnim postavkama, ukratko. Takvi se prikazi odlikuju velikim stupnjem jasnoće, preglednosti i pristupačnosti, što je s druge strane vrijednost knjige. Prednost knjige sastoji se i u tome što je na jednom mjestu skupljeno mnoštvo pojmova i modela koji su se pojavili u generativnoj morfologiji (pa i šire) u posljednjih dvadeset-trideset godina. Određena obilježja ovoga djela izlaze i iz samoga statusa morfologije u generativnoj teoriji: iako se generativna morfologija razvila uglavnom u posljednjih dvadeset i pet godina, još uvijek nije u svim svojim dijelovima jedinstvena niti je jedinstveno razrađena, stoga udžbenik/priručnik morfologije s jedinstvenim usmjerenjem nije ni moguć. Usporedi li se ova knjiga s udžbenikom *Morphological Theory*¹³ iz 1990. godine, koji je napisao A. Spencer, jedan od urednika ove knjige, može se zaključiti dvoje: s jedne strane Spencerova knjiga, iako deset godina starija (ili *prestara*) čini se boljim uvodnim udžbenikom (generativne) morfologije, dok je ova knjiga, kao što je već rečeno, primjenjivija kao priručnik. S druge je strane razmjerno zanimljivo da se velik broj teoretskih modela i zamisli u tim dvjema knjigama poklapa. Razlike bi bile veće da se radi o dva sintaktička udžbenika koje dijeli deset godina. To, možda i ne sasvim očekivano, ipak svjedoči o brzem (opsežnijem) razvoju sintaktičke od morfološke teorije. Jednostavan i iscrpan prikaz morfologije deset različitih jezika svakako pridodaje veliku vrijednost ovom djelu kao informativnom priručniku, a isto su tako poglavlja o morfologiji u širem smislu korisna za čitatelja kojemu psiholingvistika ili dijakronijska morfologija nisu uže polje interesa.

I na kraju jedna napomena prije uporabe: čitanje udžbenika iz generativne morfologije katkad zahtijeva makar i skromno poznavanje generativne sintakse, dok obratno to nije slučaj!

Matea Birtić

¹³ Knjigu je objavio isti izdavač.